

якому їх еквіваленті. Суттєво урізноманітнюються й способи вчинення злочинів щодо незаконного позбавлення волі, оскільки за допомогою комп'ютера під'єданого до інтернет-мережі, можна умовно «виманити» особу, волю якої планується обмежити з місця масового скупчення людей або ймовірного перебування її родичів. Поряд із цим, серед способів приховання, на нашу думку може бути використано операційне програмне забезпечення, що дозволяє дистанційно видаляти інформацію з серверів камер відеоспостереження в умовному «квадраті» вчинення злочину.

Всі перераховані організаційні та технічні особливості вдасться задокументувати та долучити до матеріалів кримінального провадження виключно за допомогою залучення осіб, що володіють специфічними та вузько-спеціальними знаннями у відповідній галузі, якими й є працівники підрозділів кіберполіції.

Тому, на нашу думку залучення працівників кіберполіції в контексті досудового розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини є надзвичайно важливим кроком, що уможливить виконання покладених Кримінальним процесуальним кодексом України завдань [4] на слідчого, а також дозволить протидіяти, в ході досудового розслідування сучасним інформаційно-технічним викликам.

Список використаних джерел

1. Про затвердження положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України: Наказ НПУ від 10 листопада 2015 року № 85.
2. Біленчук Д.П. Кібершахраї – хто вони?/ Міліція України, 1999. № 7–8. С. 32–34.
3. Кіберзлочинність в Україні. Science-Community / сайт. URL: <https://www.sciencescommunity.org/ru/node/16132>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України прийнятий Верховною Радою України від 13.04.2012 №4651-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Волков Олександр Олександрович,
начальник сектору аналітичної роботи
Головного слідчого управління
Національної поліції України, кандидат
юридичних наук

ПОЛІГРАФ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Психофізіологічне дослідження з використанням поліграфа в сучасній практиці розглядається як інструмент підвищення якості перевірки версій та управління ризиками процесуальних помилок, але його «процесуальна вага» залишається дискусійною через різний підхід до оцінки надійності та перевірюваності результатів. У кримінальному провадженні ключовим є розмежування між відомостями, що мають орієнтуюче значення, і доказами у розумінні Кримінального процесуального законодавства.

Кримінальний процесуальний кодекс України виходить із того, що доказами є фактичні дані, отримані в передбаченому законом порядку, на підставі яких встановлюються обставини, що мають значення для кримінального провадження [1]. Відповідно, поліграф не може «підмінити» доказування, а може бути впроваджений у процес лише через такі форми, які забезпечують законність джерела, процедури отримання та можливість подальшої перевірки.

У ході досудового розслідування поліграфологічне дослідження найчастіше виконує функцію орієнтування: уточнення напрямів допиту, конкретизації предмета перевірки, відсіву взаємовиключних версій, визначення пріоритетів для слідчих (розшукових) дій. Саме в цій ролі поліграф має найбільшу прикладну цінність, оскільки дозволяє економити процесуальний час і зменшувати кількість безрезультативних дій.

Перехід від орієнтуючої інформації до доказування можливий лише за умови, що результати поліграфа матеріалізуються в процесуальній формі, зрозумілій суду й перевірюваній іншими засобами. Найбільш логічною моделлю є використання поліграфа як методу в межах експертного дослідження, коли предмет, межі компетенції та методика описуються так, щоб суд міг оцінити належність, допустимість і достовірність відповідного висновку [1].

Вимоги до призначення такого дослідження повинні виходити із загальних правил: процесуальна підстава, визначення об'єкта та запитань, забезпечення сторін процесуальними можливостями (ініціювання, заперечення, участь), а також фіксація всіх істотних параметрів процедури. Без формалізації запиту (що саме перевіряється і навіщо) поліграф ризикує перетворитися на «психологічний тест загального призначення», що не дає процесуально релевантного результату [4].

Особливої уваги потребує межа між перевіркою повідомлюваних відомостей та ризиком фактичного примушування до самообвинувачення. ЄСПЛ послідовно підкреслює значення права не свідчити проти себе як елементу справедливого провадження, оцінюючи не лише формальну законність, а й реальний вплив застосованих методів на свободу волі особи [2]. Отже, поліграф як процедура, що стимулює надання інформації, має застосовуватися лише за умов, які виключають тиск і забезпечують добровільність та усвідомленість участі [2], [3].

Добровільна інформована згода — не «етичний додаток», а процесуальна передумова мінімізації ризиків недопустимості та дискредитації результату [2]. Практично це означає, що до початку процедури особі повинно бути чітко роз'яснено мету, межі, можливі наслідки, право відмови та право припинення участі без негативних процесуальних санкцій, а також роль захисника за наявності такого [2].

Фіксація дослідження повинна забезпечувати відтворюваність і контроль: ідентифікацію учасників, умови проведення, використану методику, перелік запитань, часові параметри, а також повний масив первинних даних (поліграм, журнал тестування, службові налаштування, опис артефактів). Без збереження «сирих» даних неможливо реалізувати принцип перевірюваності, а суд фактично отримує лише інтерпретацію спеціаліста без інструментів контролю [4].

Окремою вимогою є прозорість логіки висновку: у документі мають бути описані критерії оцінки реакцій, правила прийняття рішення, обмеження методу та альтернативні пояснення виявлених реакцій (стрес, тривога, соматичні чинники) [4]. Такий підхід переводить поліграф із площини «віри в експерта» у площину раціональної оцінки доказової інформації за стандартами змагальності.

Перевірюваність результатів у кримінальному провадженні досягається не повторенням процедури «для підтвердження», а зіставленням висновку з незалежними даними: показаннями, матеріальними слідами, цифровими доказами, результатами інших експертиз. Поліграф у цій конструкції виступає як індикатор узгодженості/неузгодженості повідомлюваної інформації з психофізіологічною реакцією, а не як прямий «детектор брехні», що встановлює юридичний факт.

Процесуальна рівність сторін вимагає, щоб сторона захисту мала реальні механізми перевірки: доступ до матеріалів (включно з первинними даними), можливість ставити додаткові запитання, ініціювати альтернативне дослідження. Без цього поліграфологічний матеріал набуває одностороннього характеру й створює ризик «підсилення» обвинувачення за рахунок спеціальних знань без належного контрбалансу [2].

У світлі підходів ЄСПЛ важливо уникати ситуацій, коли процесуальний статус результатів поліграфа використовується для обходу гарантій допиту чи інших процесуальних дій. Якщо поліграф фактично замінює допит або створює «псевдодоказ» з підвищеним психологічним ефектом для суду, то це суперечить вимогам справедливості процедури та може впливати на оцінку доказів у сукупності [2].

Справа *Jalloh v. Germany* показова для розуміння стандарту «суворого контролю» щодо інвазивних або примусових методів отримання доказів, коли мета здобуття інформації не може виправдати непропорційного втручання у права людини [3]. Хоч поліграф не є фізично інвазивним, аналогія полягає у вимозі пропорційності: будь-який метод, що впливає на свободу особи або її здатність утримуватися від самообвинувачення, має бути ретельно обґрунтований і процесуально «захищений» [2], [3].

Наукові огляди підкреслюють, що валідність поліграфа залежить від контексту застосування, якості методики, кваліфікації спеціаліста та коректності постановки завдання, а не лише від наявності приладу. Тому процесуальна інтеграція поліграфа має ґрунтуватися на стандартизації: визначених протоколах, критеріях якості, вимогах до підготовки поліграфолога та правилах збереження даних, що дозволяють аудит і незалежну оцінку.

У підсумку поліграф у кримінальному провадженні доцільно розглядати як допоміжний процесуальний інструмент: 1) на етапі досудового розслідування — переважно орієнтуючий засіб управління версіями; 2) у межах доказування — лише за умови належного призначення, повної фіксації, прозорості методики та забезпечення перевірюваності. Такий підхід узгоджується з вимогами справедливого суду та запобігає як абсолютизації, так і необґрунтованому відкиданню поліграфа як джерела процесуально корисної інформації.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 22.12.2025).
Закон України

2. European Court of Human Rights. Case of Saunders v. the United Kingdom (Application no. 19187/91), Judgment of 17 December 1996. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58009> (дата звернення: 22.12.2025). HUDOC

3. European Court of Human Rights. Case of Jalloh v. Germany (Application no. 54810/00), Grand Chamber Judgment of 11 July 2006. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76307> (дата звернення: 22.12.2025). HUDOC

4. National Research Council. The Polygraph and Lie Detection. Washington, DC : The National Academies Press, 2003. DOI: 10.17226/10420. URL: <https://www.nationalacademies.org/publications/10420> (дата звернення: 22.12.2025).

Галаган Сергій Олександрович

адвокат, кандидат юридичних наук

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Європейська інтеграція України спричинила запровадження ефективних реформ, впровадження міжнародних стандартів, а також вимагала повної та дієвої трансформації системи кримінальної юстиції з точки зору правових та організаційних засад.

Серед фундаментальних цінностей дієвої конституційної демократії є свобода та особиста недоторканість, які є одними з передумов розвитку та соціалізації особи [1]. Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) кожен має право на свободу та особисту недоторканість. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом [2]. У п. 1 ст. 5 такого міжнародного нормативно-правового акту закріплено підстави для правомірного позбавлення особи свободи відповідно до процедури, встановленої законом [2]. Проведений аналіз ст. 5 Європейської конвенції з прав людини дозволяє виділити три групи гарантій права особи на свободу й особисту недоторканість: а) визначає умови правомірності обмеження права на свободу; б) визначає процедурні гарантії для тих осіб, хто позбавлений свободи; в) гарантує право особи на відшкодування у випадках порушень, передбачених попередніми пунктами прав. Такі гарантії детально конкретизуються в рішеннях Європейського суду з прав людини, окрім того, частина гарантій взагалі не згадана у ст. 5 Конвенції, а була розроблена прецедентною практикою такого органу («Микола Кучеренко проти України» (Nikolay Kucherenko v. Ukraine); «Доронін проти України» та ін.).

На виконання ст. 5 Європейської конвенції з прав людини, у ст. 12 КПК України визначено, що під час кримінального провадження ніхто не може